

Pocsainé Eperjesi Eszter

Falukutatás, helytörténet, néprajz

Új kutatási segédlet Sárospatakról

A Sárospataki Református Kollégium tanárai és diákjai kezdetektől fogva fókuszban voltak a magyar népköltészet, a népi hagyományok iránt. Kutatni a magyar nép múltját, gyűjteni a szellemi és tárgyi néprajzi kincseket, mindenkor hozzátartozott a diákélethez és a tanárok munkásságához. A külföldet megjárt diákok a peregrinációban feltöltek az új eszmékkel, a különféle irányzatokkal, és magukkal hoztak külföldön megjelent könyveket. Patakon korán olvasták Herder műveit, a Magyar Hírmondó kiadásait. A Kollégiumban található 16-18. századi verses gyűjteményeket és énekeskönyveket állandóan használták a diákok. Ezek között vannak halotti búcsúztatók, különféle köszöntők, imádságok, kéziratos daloskönyvek. Tanár és diák egyaránt érdeklődött a népi műveltség iránt. Itt kell kiemelni Kazinczy Ferenc, Csokonai Vitéz Mihály és Erdélyi János munkásságát. Erdélyi János költő, népdalgyűjtő, filozófus, a magyar esztétikai és kritikai irodalom egyik legkiválóbb képviselője volt. Diákja és később tanára az iskolának. Aki ma a pataki Nagykönyvtár dísztermében megáll, érezheti, hogy a Pollack Mihály által tervezett terem csak úgy teljes értékű, ahogy a könyvek Erdélyi szellemének megfelelően, átgondolt rendben találhatók meg a polcokon.

Az 1931-32-es tanévben megindult Faluszeminárium közvetlen előzményének tekinthető a Sárospataki Széchenyi Szövetség és a Sárospataki Néphagyománykutató Szövetség. A Sárospataki Széchenyi Szövetség 1909. március 21-én tartotta alakuló közgyűlését. A diákság Szabó Sándor jogakadémiai dékánt választotta meg elnöknek. Az ifjúság tisztikarának tagjai az iskola jeles diákjai közül kerültek ki. Röviden így foglalták össze a Szövetség célkitűzéseit:

„Célja, hogy az ifjúságot bevonja a békes társadalmi munkába, amely a nép helyzetének javítására irányul; a jó értelemben vett szövetkezeti mozgalomba, a gazdakörök és hazafias munkásegyletek szervezésébe és vezetésébe. A nép szellemi jólétének emelésére a szövetség tagjait kiküldi népszerű, ismeretterjesztő előadások tartására, hogy a valódi ismeretek birtokába jusson minden ember.” (*A Sárospataki Református Főiskola Értesítője az 1908-1909. iskolai évről*, 169. o.) Ennek érdekében különféle összejöveteleket tartottak, szakkönyvtárat alakítottak ki, és jó kapcsolatuk volt az Országos Széchenyi Szövetséggel. A kitűzött feladatok megvalósítása érdekében heti három alkalommal tanfolyamot tartottak, melyen a könyvvitel, a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem

és a közgazdaság más ágainak elméleti kérdéseit beszélték meg. Részt vettek a Magyar Gazdaszövetség előadásain, és kiszállásokat szerveztek különböző helyekre. Ezeken a kiszállásokon (Homonna, Tarcal, Bodrogkeresztúr, Hajdúböszörmény, Nádudvar stb.) a falvakban alakult gazdakörökben előadásokat tartottak a gazdasági szövetkezetekről, külföldi gazdasági reformokról, valamint a hallgatóságot érdeklő kérdésekről. A Szövetség tagjai részt vettek az országos ünnepeken, az Országos Széchenyi Szövetség által rendezett diákkongresszusokon is.

A Sárospataki Néphagyománykutató Szövetség a Folklore Fellows sárospataki vándorgyűlésének köszönhetőe létrejöttét. A Folklore Fellows 1907-ben, Finnországban alakult meg. Ezt a nemzetközi mozgalmat azért hozták létre, hogy a pusztuló népi hagyományok gyűjtésére hívják fel az emberiség figyelmét. A Magyar Néprajzi Társaság tagsága 1911. november 29-én megalapította a Folklore Fellows magyar osztályát. Ez a magyar osztály a külföldi példákat figyelembe véve, az itteni hiányosságok tudatában néphagyományunk emlékeinek összegyűjtésére országos mozgalmat indított el. Vándorgyűléseket szervezett, pályatételeket írt ki. Tájékoztatót szerkesztett, felvette a kapcsolatot a Magyar Nemzeti Múzeummal, a Kisfaludy Társasággal, a hasonló célokért küzdő intézetekkel és szervezetekkel. A Folklore Fellows magyar osztályának vezetői tudták azt, hogy a gyűjtőmunkához a tanárokat és a diákokat kell megnyerniük. Igyekeztek bevonni a munkába az orvosokat és a gazdasági iskolák növendékeit is. Az első vándorgyűlést Sá-

rospatakon tartották 1912. május 19-én. Ekkor alakult meg a Sárospataki Ifjúsági Szövetség, más néven a Sárospataki Néphagyománykutató Szövetség. Nem hiába lett az első vándorgyűlés fogadó városa Sárospatak. Itt tanárok és diákok folyamatosan végeztek gyűjtőmunkát. Mindenkor a jelenben keresték a nép, a nemzet múltba gyökerezett hagyományát. Kiemelkedő Palágyi Deák Geyza, Harsányi István, Gulyás József és Novák Sándor munkássága.

Szigethy Ferenc – az iskola tanára – a Sárospataki Ifjúsági Közlöny lapjain így méltatta az eseményt: „A Felsőtiszaamente népies irodalmának összegyűjtésében kell munkásan részt vennünk. A Felsőtiszaamente népét kell megkeresnünk. A névtelen költészet a népnyelv, néphit, népszokás: a mozgalom színtere minden biztonnyal megadja ezt a népet a maga tiszta, szent valóságában.” (*Sárospataki Ifjúsági Közlöny, 28. évf. 1912, 101. o.*)

A Sárospataki Néphagyománykutató Szövetségnek és a Széchenyi Szövetség aktív működésének az első világháború vetett véget. Újjáéledés a háború után volt tapasztalható, és ez a gyűjtőmunka szinte beletorkollott a Kollégium Faluszemináriumának meginduló munkájába. Az első világháború és az utána következő időszak megpróbáltatásai, az ország kétségbeesett állapota, anyagi romlása nagy erővel dobták a felszínre a magyar társadalom megoldatlan kérdéseit. Mindenekelőtt az ország parasztosságának jelenét, jövődjének sorsát, a magyar falunak, a nemzet megtartó erejének helyzetét.

A Sárospataki Református Teológián 1931-ben Szabó Zoltán teológiai pro-

fesszor és Újszászy Kálmán filozófiai professzor vezetésével kezdődött meg a faluszemináriumi munka. Azokat a diákokat gyűjtötték maguk köré, akik lelkeszi szolgálatukra való felkészülésük során felelősséget éreztek a magyar falu iránt. A Faluszeminárium tagjainak kérdőíves adatgyűjtése és falujárásai azt szolgálták, hogy megismerjék a magyar falut, annak lakosságát minden problémájával együtt. A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Adattára kéziratári anyagába nagyobb terjedelmű, összefüggő tárgyú tanulmányok, dolgozatok, monográfiák kerültek és kerülnek megőrzésre, amelyek a települések és bennük a református gyülekezetek életével, történetével foglalkoznak. Ezt az anyagok gyarapították az egyháztörténeti és a gyakorlati szeminárium lelkészképesítő dolgozatai, a sárospataki kollégium népfőiskolájának, cserkészcsapatainak dokumentumai. Egyedülálló gyűjteményi egységet képeznek az első és a második világháborúból, a Felvidék visszacsatolásának idejéből származó katona-levelek, tábori postai levelezőlapok, naplók. A tanulmányok felbecsülhetetlen értékű képet rajzolnak a népi hagyományok, főként a szokások, a rítusok s az erkölcs megtartó erejéről. Minden közösségnek sa-

ját arculata, belső struktúrája van, mely mind önmaga számára, mind a nemzet számára megtartó erő.

A kiadvány anyaga helytörténeti, egyháztörténeti, néprajzi jellegű kutatásokhoz nélkülözhetetlen. Elsősorban adattári segédlet, a kutatók munkáját könnyíti meg. Az olvasók a kötet lapozása közben eldönthetik, szükségük van-e az adott dolgozat tüzetesebb átvizsgálására. A szerzők szerinti betűrendes elrendezés gyors és pontos tájékozódást tesz lehetővé, az írások címében előforduló személynevek és helynevek mutatója pedig a kötet végén található. A kutató előre kigyűjtheti a számára fontos kéziratári anyag jelzetét. Örömteli, hogy a kutatási terület magába foglalja azokat a településeket és tájegységeket, amelyeknek Sárospatak századok óta kulturális és iskolai középpontja. Az írások – kevés kivétellel – a Kárpát-medence magyarságának dokumentációi, így minden helynév csak a magyar változatban olvasható, a trianoni határváltoztatás után bármely szomszédos országhoz csatolták is a települést.

Kutatásaink, anyaggyűjtéseink során gyakran fogjuk majd használni ezt a kitűnő kiadványt, amelynek összeállításáért köszönetünket fejezzük ki az Adattár igazgatójának és munkatársának.

(Bilkay Ruth – Laczkó Gabriella: Faluszemináriumi kéziratok a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek Adattárában, Acta Patakina XVII., sorozatszerkesztő: Dienes Dénes, Sárospatak, 2005)